

จารึกใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของแหลมอินโดจีนภาคกลาง

ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ แต่ง
ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปล

(ต่อจากนิตยสารศิลปกรรมที่ ๓ เดือนที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๐๒)

จารึกหลักที่ ๓ เป็นจารึกที่นำสนใจให้ตั้ง
จารึกอยู่บน ๒ หน้าของแผ่นหิน ขนาดได้
ขุดค้นพบจารึกหลักนี้ ในเนินดินใกล้หมู่บ้าน
นามมะฆาม ตำบลบางตาหงาย อำเภอ
บรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ เห็นอักษร
แควแม่ปิงและแควหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยา
มาบรรจบกัน (ห่างราว ๑๕ กิโลเมตรจาก
แควแม่ปิง) ทางทิศตะวันตกของสถานีรถไฟ
บางมดภาค ระหว่างปากน้ำโพและพิศตร
สถานแห่งหนขอวางแผ่นนางเมือง และยังคง
มีร่องรอยของกำแพงเมืองและคูซึ่ง
แสดงว่าเป็นเมืองโบราณ ภายในกำแพง
เมืองมีเนินดินอยู่หลายแห่งซึ่งชาวบ้านที่อยู่
แถบนั้นได้ขุดค้นพบพระพิมพ์ดินเผาเล็ก ๆ
เป็นพระพุทธรูป รวมทั้งพระพุทธรูปสัมฤทธิ์
ประติมากรรมของคหิงส์ แต่คงปางประธาน
อภัย มีพระเกตุมาดาเป็นรูปกรวยค่อนข้าง
ใหญ่ พระพุทธรูปองค์นี้เป็นแบบทวารวดี
รุ่นหลัง นอกจากนี้ยังมีแผ่นหินสลักเป็นรูป
พระพุทธรูปองค์กำลังเดินจากดาวดึงส์ มี
พระอินทร์และพระพรหมยืนอยู่ ๒ ข้าง
ลักษณะเช่นหม่อมอนบกัสดาลงกษัตริย์อื่น ๆ ที่

นครปฐม แต่ที่ตั้งแม่นางเมืองนี้มีมอสลัก
หยาบกว่า คือจารึกที่ค้นพบมีขนาดสูง ๒
เมตร กว้าง ๔๐ เซนติเมตร และค้นพบถัก
ลงไปใต้เนินดิน ๑.๕๐ เมตร จารึกนี้ตั้งอยู่
บนฐานอิฐ และคงอยู่ ณ ที่นั้นมาแต่ดั้งเดิม
รอบ ๆ ได้ค้นพบพระพิมพ์ดินเผาและโลหะ
ซึ่งถือว่าเป็นโลหะกระดูก แต่ความจริง
ก็เป็นแค่เพียงโลหะสังกะสีธรรมดา ซึ่งไม่
หลักฐานว่าเคยใช้บรรจุพระสารีริกธาตุหรือ
กระดูกคนมาแต่ก่อน

ด้านหน้าของจารึกเป็นคาถาภาษาบาลี
๒๐ บรรทัด และในจำนวนนี้ ๑๐ บรรทัดแรก
พออ่านได้บ้าง ด้านหลังสลักภาษาเขมร
๓๓ บรรทัด ซึ่งอาจอ่านได้เกือบหมด จารึก
ภาษาเขมรนี้ทำให้อ่านทราบจารึกภาษาบาลี
ได้ชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จารึก
ด้านแรก

- (๑) อโง่โก มหาราช รมุมเศรพดี
- (๒) กิร อโง่โม สุนคุด์ สำนัน อโง- (๓)
- ๑ ชาติบุชเขตต์ ททาทิ คว ๐ (๔) สุนคุด

นาม ราชดำเนิน ญา-(๕) เปตวน มุทิต
มาฆสถ์ ตู (๖) ปุณณมาณญ จ เขตต์
ปณจ (๗) -- ททามิ หิ ๐ เอก วิสิปเว
(๘) ----- เขตต์ ----- (๙) -
----- ปรวอด ----- (๑๐) -
ษฐ -- มัม ปติคฤคิ ๐ (ต่อจากหน้า
ไม่ออก)

ด้านที่สอง

(๑) ๐ วระ ชันนุณ महाराजाधिराज त
พระ (๒) นาม กุรุจ ศิริขรมมาโสภ ๐ ต
(๓) พระ ศิริราชา ๐ ต พระ นาม กมฺรเต
(๔) ง ๐ ชคต ศิริขรมมาโสภ ๐ นา วิษย
(๕) ชานยปรุ ๐ โรระ ต ปาณชีย เนะ ๐
ปาท (๖) มุต อุนก พุณณ ๐ ปภาค
สถิก ปรำ (๗) ตป พยว ๐ ถาสุ ๐ ภย พยว
๐ เจง ปรำ (๘) ก ภย พยว ๐ ตมฺรย
สถ มวย (๙) ๐ อเตระ ๐ ต มวย ๐ จนมมา
สถ มว (๑๐) ย ศิวิกา พยว ๐ พระ ปรุชา
มิ - (๑๑) มวย ทิน องค์ ภย ปวณ ตป ๐
(๑๒) มหาเสนาปติ มวย ชโมะ (๑๓) ศิริ
ภุพนาทิตย อิศวรทวิป ๐ นำ คำสน รา
(๑๔) ชาธิราช โมก ต กุรุจ สุนต ต ปรุภ
(๑๕) ตวน ชานยปรุ ๐ ปนทวด เปร ชวน
ภุมิ (๑๖) เสร์ นิพนช พระ ปรุชา กมฺรเต
ช (๑๗) คค ๐ ต นวอษฏศุนยเอก คก ปรุ
(๑๘) รัตนม เกต มาฆ อาทิตยพาร ปรุ

(๑๙) ๐ ปรุพพ ตรป ๐ นทิง ๐ ปศุจิม ตรป พน
(๒๐) บี สฺรจ มาชยาหน ๐ กุรุจ สุนต
(๒๑) เกด ปรุชา กมฺรเตง ชคต ชวน ภุมิ
(๒๒) เสร์ นิพนช โรระ ปาณชีย เนะ เสร์
(๒๓) -- กุรุจ ๐ คุรคป จนโต ท (๒๔) -
๐ ปรุพพ ตรป ๐ นทิง ๐ ปศุจิม ตรป พน
(๒๕) - กุรุจ ๐ ทกษิน ตรป ปาง ๐ น
(๒๖) - ๐ อุตตว ตรป ๐ นทิง ๐ ชวอด - ๐ เหว
(๒๗) เสร์ โสรง ขุยา เสร์ ๐ คร - ๐ โดม เสร์
(๒๘) ทวเรง ๐ ปรุพพ ตรป ๐ นทิง ๐ ปรุ ปศุจิม
(๒๙) ตรป ๐ ศุรุก ๐ ทกษิน ตรป ๐ บิง ๐ สตุ
(๓๐) ๐ อุตตว ตรป ๐ นทิง ๐ เสร์ ๐ พระ ต ๐
๐ ปรุพพ (๓๑) ตรป ๐ วิติง ๐ อากเนย ตรป
๐ ปนทวด - (๓๒) - ๐ เคา ๐ อุตตว ตรป
๐ ศุรุก ๐ ทวอด (๓๓) น-๐ เสร์ นิพนช ๐ นเด
๐ ปราม

คำแปล

ด้านที่ ๑

พระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ทรงอำนาจ
แห่งธรรม โดยไม่มีผู้เสมอเหมือน ได้พระ
ราชทานโองการตั้งนามแต่ต้นตอ “ จง
ถวายเป็นสักการบูชาแก่พระศรีราชา ”
ข้าพเจ้าผู้มานามว่าต้นตอได้รับพระราชโอง
การจากพระราชา มีความยินดีและได้ถวาย
ที่ดินเป็นจำนวนห้า.....จนเพิ่มมา
จนเต็มดวงที่เมืองวังสฤษดิ์.....หนึ่ง

คำนำที่สอง

สักการะแห่งพระมหाराชาธิราชผู้ทรง
พระนามว่ากรุงศรีธรรมมาโลก ถวายแด่
พระธรรมราชาองค์ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีพระนามว่า
กมรเตงชคตศรีธรรมมาโลก ในตำบลชานย
ปุระ มีจำนวนตามบัญชีดังต่อไปนี้

บุคคลที่นานับถือและบุคคลในวรรณะ
ทุกเหล่าเป็นจำนวน ๒,๐๑๒ คน

ถาด ๔๐ ใบ

เงิน (ยังไม่ทราบว่าเป็นเงินตรา) ทำ
ด้วยเงิน ๔๐

ช้าง ๓๐๐ เชือก

ม้า ๓๐๐ ตัว

วัว ๓๐๐ ตัว

สัตว์กา ๒

ของถวายประจำวันเป็นจำนวน ๘๐

มหาเสนาบดีผู้มีนามว่าศรีภูวนาทิย-
อิศวรทมิฬ ได้เชิญเสด็จพระราชโองการของ
พระราชาธิราชองค์นั้นมายังกรุงรัตนนคร
ชานยปุระ และกรุงรัตนคคโดยนิตถถวายทูล
เพื่อเป็นการเคารพบูชาแด่กมรเตงชคต (คือ
พระธรรมราชา)

ศก ๓๐๘๘ วันเพ็ญมาฆเต็มดวง วัน
อาทิตย์ บูรพาษาตมฤกษ์ เวลาหนึ่งนาฬิกา
หลังเที่ยง กรุงรัตนคคได้จัดถวายนคร
เตงชคต และถวายทาน (เพื่อการเคารพบูชา)
ตามบัญชีดังต่อไปนี้ (รายชื่อที่นามเขต

กำหนดทั้ง ๕ ทิศ) รวมทั้งหมดเป็นทูล
(ที่ได้อุทิศถวายเพื่อการเคารพบูชา) รวม
๕ แห่ง

จารึกหลหิน เมื่อไม่คำนึงถึงจารึกคาลา
เย ชุมมา และจารึกอื่น ๆ ซึ่งค้นพบที่นคร
ปฐมแล้ว ก็เป็นจารึกภาษาบาลีที่เก่าแก่
ซึ่งค้นพบในแหลมอินโดจีน ยกเว้นจารึกใน
ประเทศพม่า เป็นจารึกหลหินเดียวที่ค้นพบใน
ดินแดนเจ้าพระยาภาคกลางก่อนที่ชนชาติ
ไทยจะอพยพลงมาอยู่ และจารึกนี้ก่อให้เกิด
ปัญหาชนบางประการ

จารึกหลหินกล่าวถึงการอุทิศที่ดินตาม
พระราชโองการของพระเจ้าอโศกหรือ
ธรรมมาโลก ใน พ.ศ. ๑๗๓๐ (ตรงกับวันที่ ๕
กุมภาพันธ์) แต่พระธรรมราชาซึ่งมีพระนาม
ว่ากมรเตงชคตธรรมมาโลก เราได้ทราบ
กันแล้วว่าในศิลาจารึกภาษาเขมร เทวดา
ในคำสอนพราหมณ์ตลอดจนพระราชเจ้า
นายและขุนนางชั้นสูงมีตำแหน่งว่า พระกมร
เตงอัญ (ผู้เป็นใหญ่หรือเจ้าแห่งข้าพเจ้า)
ในขณะที่ตำแหน่งว่า กมรเตงชคต (ผู้เป็น
ใหญ่หรือเจ้าแห่งจักรวาล) นั้นใช้เฉพาะ
สำหรับเทวดาซึ่งมีลักษณะพิเศษ โดยเฉพาะ
หรือเทวดาตามที่ของกันเป็นต้นว่า บุคคลซึ่ง
ได้รับการยกย่องขึ้นเป็นเทวดาหรือเทวดา
ประจำแผ่นดิน

เมื่อเป็นดังนี้ พระสรวิราชผู้ซึ่งมีพระนาม ว่า กมร เคงชคตธรรมาโคก จะหมายความว่า ว่าอะไร เรื่องนมคายอธิบายอยู่ ๒ ข้อ คือ

๑. เราอาจจะคิดได้ว่าพระสรวิราชผู้ซึ่งหมายถึงพระสรวิราชคตของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระเจ้าธรรมมาโคกกราชได้ทรงประดิษฐานขึ้นไว้และได้ถวายพระนามซึ่งเป็นพระนามของพระองค์เอง เช่นเดียวกับที่ในประเทศกัมพูชาพระเจ้าได้ทรงสร้างคีตวงศ์และถวายพระนามซึ่งปนพระนามของพระองค์เองเข้ากับพระนามของพระอิศวร (เป็นต้นว่าพระเจ้าอินทรวรมันที่ทรงสร้างคีตวงศ์นามว่าอินทเรศวร) และพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ผู้ทรงนับถือพุทธศาสนาก็ได้ทรงแจกจ่ายพระพุทธรูปนามว่าชัยพุทธมหานาถไปยังเมือง ๒๔ เมืองในราชอาณาจักรของพระองค์

๒. เราอาจจะคิดได้ว่าพระสรวิราชผู้ซึ่งเป็นพระอรหันต์ของพระเจ้าผู้ทรงพระนามโดยเฉพาะหรือพระนามตามราชวงศ์ว่าธรรมมาโคก และทรงได้รับพิธีการเคารพบูชาตามพระนามแบบเดียวกับในประเทศกัมพูชา คือ การสร้างประติมากรรมอุทิศแด่บรรพบุรุษที่ตายไปแล้วโดยใช้นามของผู้ตายผสมกับพระนามของพระอิศวรหรือพระโพธิสัตว์โลเกศวร (เป็นต้นว่าพระเจ้าโยศวรมันได้ทรงสร้างประติมากรรมถวายพระชนกของพระองค์คือพระเจ้าอินทรวรมัน ภายใต้นาม

ว่า อินทรวรมันเศวร ที่ปราสาทแม่บุญตะวันออก)

ถ้าเรายอมรับเอาคำอธิบายข้อแรกว่าพระสรวิราชคตของพระพุทธเจ้าได้รับการประดิษฐานไว้โดยพระราชผู้ทรงถวายนามของพระองค์เองแก่พระบรมมหาราช เราก็ต้องยอมรับด้วยว่าพระเจ้าธรรมมาโคกได้ทรงประดิษฐานพระศาสดาขึ้นไว้เพื่อการเคารพบูชาและอุทิศตนถวายหลายแห่งด้วยพระองค์เอง ถ้าเรายอมรับคำอธิบายข้อที่ ๒ คือเป็นพระอรหันต์ของพระเจ้าธรรมมาโคกเอง เราก็ต้องยอมรับว่าพระเจ้าธรรมมาโคกของคนที่ได้สิ้นพระชนม์ไปในต้น พ.ศ. ๑๗๓๐ หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย และในบรรดาผู้ตั้งราชสมบัติต่อลงมาจากพระองค์ กมรอยู่องค์หนึ่งทรงพระนามหรือตำแหน่งเช่นเดียวกับพระองค์และได้เป็นผู้ทำการอุทิศเครื่อง

อย่างไรก็ตาม เป็นสิ่งน่าสนใจที่จะกล่าว ว่าคำว่า กมร เคงชคต ในที่นี้ได้ทำให้จารึกนี้อยู่ในขอบเขตทางศาสนาและวัฒนธรรมของอาณาจักรเขมร ภาษาที่ใช้ในจารึกก็ได้สนับสนุนความชอบด้วยภาษาที่ได้ทำให้มีความรู้ใหม่เกี่ยวกับการขยายตัวของชาวเขมรเข้าไปในที่ที่ไม่ได้เคยพบหลักฐานแต่อย่างไรมาก่อน การใช้ภาษาเขมรในพสุจน์ว่าถ้าไม่ได้ตกอยู่ภายใต้ความครอบครอง

พ.ศ. ๒๕๐๕ จารึกใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของแหลมอินโดจีนภาคกลาง

ของเขมรแล้ว อย่างน้อยประชาชนส่วนใหญ่
ในตำบลชานยประซึ่งเป็นที่คนพบจารึกนัก
คงเป็นเชื้อชาติเขมร

บิดนเรากษัตริย์ของกษัตริย์เขมรราชวงศ์
ซึ่งจารึกภาษาบาลีเรียกว่า อโศกมหาราช
และจารึกภาษาเขมรเรียกว่า มหาราชาราช
กรุงศรีธรรมมาโคก ตำแหน่งมหาราชาราช
นับว่าสูงกว่าหัวหน้าท้องถิ่นตามธรรมดา
นอกจากนั้นหลักฐานยืนยันอีกว่าพระองค์
ได้มอบให้มหาเสนาบดีอัญเชิญพระราชโอง-
การ (คำสั่ง) นี้ไปยังหัวหน้าแห่งตำบล
(วิชัย) การอภิศักดินเองก็อาจทำได้โดย
เฉพาะแต่ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดิน คือพระราช
ผู้ปกครองประเทศที่ตนนั้นตั้งอยู่เท่านั้น
ปัญหาข้อแรกจึงมีอยู่ใน พ.ศ. ๑๗๓๐ น. มี
พระเจ้าแผ่นดินองค์ใดบ้างที่ครองราชย์อยู่
ในภาคกลางของแหลมอินโดจีนที่อาจเป็น
พระเจ้าธรรมมาโคกราชองค์นี้ได้ และดินแดน
ที่คนพบจารึกนักคงอยู่ในความครอบครอง
ของประเทศไหนในขณะนั้น

ประเทศพม่าจะอยู่ไกลเกินไป ประวัติ-
ศาสตร์ของประเทศพม่าในตอนต้นพุทธศต-
วรรษที่ ๑๗ ก็เป็นที่รู้จักกันดีพอจนไม่จำเป็นต้อง
คิดว่าพระเจ้าแผ่นดินองค์ใดบ้างที่
เพิ่มขึ้นในราชวงศ์ เทาที่ทราบกันนั้น ใน
พ.ศ. ๑๗๓๐ พระเจ้าอโศกดิถี (ชยสิริ) ผู้
พระชนมมถ ๘๐ พรรษาองค์พระชนมมถ และ

โอรสองค์ที่ ๒ ของพระองค์ทรงนามว่านร
(นรสิริ) ก็ได้ขึ้นครองราชย์คือ

ที่ประเทศกัมพูชา พระเจ้าศรีภควา-
ทศยวรมันผู้ครองราชวงศ์ใหม่ก็ได้ขึ้นครอง
ราชย์ราว ๒ ปีมาแล้ว แม้ว่าในประเทศ
กัมพูชาจะมีจารึกภาษาบาลีฉบับครั้งแรก
ใน พ.ศ. ๑๗๕๓ แต่ก็เป็นกรยากที่จะเชื่อ
ว่าภาษาบาลีได้ใช้มาแต่ครั้งแต่ต้นพุทธ-
ศตวรรษที่ ๑๗ เพราะเหตุว่าในขณะนั้น
พุทธศาสนิกชนที่นับถืออยู่นอกเมืองมีเพียงนักาย
เดียวเท่านั้น คือ นักายมหายาน

ในระหว่างประเทศกัมพูชาและประเทศ
พม่าก็มีบรรดาประเทศมอญสมัยโบราณ
คือ อาณาจักรทวารวดีทางทิศใต้ ตะวัทาง
ภาคกลาง และหริภุญชัยทางทิศเหนือ

ภายหลังที่ชนชาติเขมรได้เข้าครอบครอง
ประเทศตะวัทางแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ เป็น
ต้นมา อาณาจักรทวารวดีก็คงจะไม่ได้อ
ครอบครองแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาภาค
กลางอีกต่อไป และก็คงหมดอำนาจตั้ง
แต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ด้วย

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศ
ตะวั (ลพบุรี) ทำให้คิดว่าประเทศนั้นคงจะ
ได้ครอบครองตำบลชานยประวัในอำนาจ
ร่องรอยของพุทธศาสนิกชนที่เห็นยานกัม
ปรากฏอยู่ที่เมืองตะวัเป็นจำนวนมาก ภาษา
เขมรที่ใช้กันแพร่หลายที่นั่นมาตั้งแต่พุทธ-

ศตวรรษที่ ๑๖ และภาษาบาลีเป็นทวิจก
กันอย่างแพร่หลาย แต่ตั้งแต่ประเทศละโว้
ได้เข้าร่วมอยู่กับประเทศกัมพูชามาตั้งแต่
รัชกาลของพระเจ้าสุริยวงศรมันที่ ๑ แล้ว
ประเทศนั้นคงไม่สามารถปกครองตนเอง
เป็นอิสระชนได้อีก จนถึงกลางพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๙ ซึ่งเป็นเวลาที่คณะทูตของโถย (คือ
ละโว้) ได้เดินทางไปยังราชสำนักจีนเป็น
หลายครั้ง^(๑) ในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ กอง
ทัพของชาวละโว้ ซึ่งมีแ่ตั้งอยู่บนภพดล
ที่นครวัดกัมได้มีลักษณะผิดแปลกไปกว่า
กองทัพของชาวเขมรซึ่งอยู่เบื้องหลัง ภาพ
ทงหมคนเป็นภาพชบวนทหารและตรงกลาง
มีภาพพระเจ้าสุริยวงศรมันที่ ๒ ปรากฏอยู่
ในขณะเดียวกัน ปรวตศาสตร์จีนสมัย
ราชวงศ์ซ่งก็ได้กล่าวว่ประเทศกัมพูชามี
อาณาเขตด้านเหนือจดประเทศจัมปา ด้าน
ตะวันออกจดทะเล (จีน) ด้านตะวันตกจด
อาณาจักร (พม่า) แห่งเมืองพุกาม และ
ทิศใต้จดครหิ (ทางภาคเหนือของแหลม
มลายู) ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙
Tchao Jou-koua ก็กล่าวว่ประเทศโถย
เป็นเมืองชนแก่ประเทศกัมพูชา อย่างไรก็ดี

เราอาจจะกล่าวได้ว่า เนื่องจากเกิดจลาจล
ขึ้นในประเทศกัมพูชากายหลังทพระเจ้า
สุริยวงศรมันที่ ๒ สิ้นพระชนม์ลง (ปลาย
พุทธศตวรรษที่ ๑๗) ประเทศละโว้ก็อาจ
ได้ประกาศตนเองเป็นอิสระพ้นจากอำนาจ
เขมรและตั้งตนเป็นรัฐอิสระอยู่พักหนึ่ง
สำหรับอาณาจักรทริภุชชัยซึ่งมีปรวต
ศาสตร์เขียนขึ้นเป็นจดหมายเหตภาษาบาลี
และภาษาไทย และตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖
เป็นต้นมา ปรวตศาสตร์ของอาณาจักรน
กเชอถอติอย่างแน่นอน รวมทั้งมีศิลาจารึก
ภาษามอญที่เมืองลำพูนในคอนกลางพุทธ
ศตวรรษที่ ๑๙ เข้ามาสนับสนุนอีก อาณา
จักรทริภุชชัยนี้เห็นผลดีสมควรมากที่จะ
เป็นผู้สร้างศิลาจารึกทนครวัดไว้ ในอาณาจักร
นบถอพุทศศาสตร์ทหิหนยานซึ่งใช้
ภาษาบาลี และภาษานกใช้อยู่กับภาษา
มอญในศิลาจารึกของพระเจ้าสุริยวงศรมันที่
ซึ่งจารึกขราว ๕๐ ปีหลังจารึกทนครวัด
การที่จารึกทนครวัดใช้ภาษาเขมรก็ไม่
แปลกประหลาดไปกว่าการใช้ภาษาเขมร
ในจารึกบนฐานพระพุทธรูปที่ครหิใน พ.ศ.
๑๗๒๖ (ซึ่งคงจารึกโดยพระราชาแห่ง

(๑) ประเทศโถยนี้ปรากฏอยู่ร่วมกับประเทศเขินในจดหมายเหตุฐานตั้งแต่ พ.ศ. ๑๖๕๒ ในระหว่างกา
ตีพิมพ์บทความเรื่องนี้ ข้าพเจ้าก็ได้อ่านทราบจากบทความเรื่อง Tambraliṅga ของนาย O.W. Wolters
ในวารสาร BSOAS ค.ศ. ๑๙๕๙ หน้า ๖๐๕ ว่าคณะทูตที่ลี้ภัยนั้นว่าประเทศกัมพูชาส่งเข้าไปยังประเทศจีนใน
พ.ศ. ๑๖๕๘ นั้นความจริงเป็นคณะทูต ๒ คณะ คณะหนึ่งเป็นของประเทศเขินละ และอีกคณะหนึ่งเป็นของประเทศโถย
การกล่าวถึงประเทศโถย ๑๒ ปีก่อนจารึกของพระเจ้าธรรมราชา ทำให้เห็นว่าประเทศนั้นคงได้เป็นอิสระในระหว่าง
พ.ศ. ๑๖๕๐-๑๗๑๕.

อาณาจักรมลายูบนเกาะสุมาตรา) หรือ
การใช้ภาษามอญในศิลาจารึกของพระเจ้า
กนิษชิตดา พระเจ้าแผ่นดินพม่าที่เมืองพุกาม
(พ.ศ. ๑๖๒๙-๑๖๕๕) จารึกภาษาพม่าเมือง
ทำขนเพื่อให้ชาวพม่าเมืองอ่านเข้าใจ และ
ชาวพม่าเมืองเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องพูดภาษา
เดียวกับในราชสำนัก นอกจากนี้ตรงข้าม
กับพวกเขมรซึ่งเคยนับปิตามปิตม พวก
มอญและพม่าก็นับและยังคงนับปิตตามปิต
อย่างชน ผู้จารึกจารึกทนครสวรรค์ก็นับ
ตามแบบมอญและพม่า นอกจากนี้เราจะ
เห็นได้ว่าคำแปลที่ประดิษฐ์ขึ้นพระสรวิราชค
มีนามว่า ชานยประ คือ "เมืองแห่งข้าว"
ย่อมเป็นไปได้ที่ประเทศที่ตั้งอยู่ในแถบ
ลุ่มแม่น้ำซึ่งมีการเพาะปลูกข้าวอย่างมาก
มายจะให้ชื่อเช่นนี้แก่ตำบลในจังหวัดนคร
สวรรค์ปัจจุบัน ตรงกันข้ามอาณาจักรซึ่ง
มีเมืองหลวงอยู่ทางภาคเหนือของประเทศ
ไทยอาจเห็นว่าดินแดนแห่งนี้ซึ่งอยู่ระหว่าง
แม่น้ำ ๒ สายและอยู่ทางเหนือสุดของที่ดิน
ที่ทำการเพาะปลูกข้าวอย่างมากมายในประ
เทศไทยเป็นดินแดนที่มพืชพรรณธัญญาหาร
อย่างอุดมสมบูรณ์ก็ได้

ตามกำหนดเวลาที่ข้าพเจ้าได้คิดแก้ไข
ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ปี พ.ศ. ๑๗๓๐ นักก
อยู่ในรัชกาลของพระราชเจ้าแห่งอาณาจักร
หริภุญชัยที่ทรงพระนามอยู่ในจดหมายเหตุ

ว่าอาทิตยราช หรือผู้สืบต่อจากพระองค์
ทรงพระนามว่า ชัมมิกราช เพราะเหตุว่า
ระยะเวลาเปลี่ยนรัชกาลหนึ่งยังไม่อาจทราบ
ได้อย่างแน่นอน พระราชาองค์แรกคือพระ
เจ้าอาทิตยราช ทรงมีพระนาม โด่งดังเพราะ
เหตุว่าเป็นพระราชที่ทรงอาณาพม่าที่สูงสุด
องค์หนึ่งในอาณาจักรหริภุญชัย พระองค์
ทรงต่อต้านการรุกรานของพวกกัมพูชาแห่ง
เมืองตะโวกได้อย่างมีชัยชนะ และยังทรงสร้าง
วัดพระมหาธาตุหริภุญชัยซึ่งในปัจจุบันยังคง
คงเป็นศาสนสถานที่สวยงามที่สุดและประดับ
ประดาไปด้วยทองที่เมืองลำพูน แม้ว่าจะได้
รับการก่อสร้างเพิ่มเติมต่อมาอีกหลายครั้ง

สำหรับพวกกัมพูชาแห่งเมืองตะโวกคือ
พวกเขมรนั่นเอง ขณะนั้นเมืองตะโวกเป็น
เมืองหน้าด่านในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒
(พ.ศ. ๑๖๕๖ ถึงราว พ.ศ. ๑๖๘๘) การรบ
พุ่งกันระหว่างอาณาจักรหริภุญชัยและ
กัมพูชาแสดงให้เห็นว่าทั้ง ๒ ประเทศมี
เขตแดนติดต่อกัน และเขตแดนดังกล่าวอยู่
ทางภาคกลางของแม่น้ำเจ้าพระยา เห็น
เมืองตะโวกหรือเมืองลพบุรี ความสัมพันธ์
ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสงครามหรือในด้านสันติ
ระหว่างประเทศทั้ง ๒ ย่อมทำได้ตามลุ่ม
แม่น้ำเจ้าพระยา แม่นายมและแม่น้ำปิง
ไปจนถึงที่ชุมทางของแม่น้ำซึ่งเป็นที่ตั้ง
ของตำบลชานยประ ที่แห่งหนทางทางด้าน

ภูมิศาสตร์และการเมืองคงเป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรศรีวิชัย อยู่ใกล้กับเขตแดนของเมืองละโว้ เมืองหน้าด่านของอาณาจักรเขมร ในเวลาต่อมาเมื่ออาณาจักรอยุธยาของไทยได้ตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๑๗๘๓ เมืองนครสวรรค์ก็ได้เป็นจุดสำคัญในด้านยุทธศาสตร์ในการสงครามทั้งทางด้านบกหรือรกรานของไทยต่ออาณาจักรเชียงใหม่ ซึ่งเป็นอาณาจักรไทยที่สู้รบต่ออาณาจักรมอญแห่งศรีวิชัยลงมา

ได้กล่าวมาแล้วว่า พระเกียรติคุณอันที่ ๒ ของพระเจ้าอภัยราชาคือการทำพระองค์ทรงสร้างวัดพระมหาธาตุศรีวิชัย และได้ทรงประดิษฐานพระสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ซึ่งบรรจุอยู่ในศดับ พระบรมธาตุของคันทกถาว่าเกาไปถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชและได้กระทำปาฏิหาริย์สุดขัณมาจากพื้นดินในพระราชวัง ในจดหมายเหตุทั้งในภาษาบาลีและภาษาไทย ก็มีการกล่าวพระนามของพระเจ้าอโศกมหาราชเกี่ยวกับภารคันพบพระบรมธาตุของคันท และอาจเป็นไปได้ว่าภายหลังเหตุการณ์เหล่านี้พระเจ้าอภัยราชาได้ทรงรับเอาพระนามของพระเจ้าอโศกมาเป็นพระนามอภิไชยของพระองค์ การที่พระนามใหม่นี้ไม่ปรากฏในจดหมายเหตุของอาณาจักรศรีวิชัยก็ไม่ใช่สิ่งขัดข้องประการใด เราได้เห็นมา

แล้วว่าพระราชที่เรารุจกทงทางจดหมายเหตุและทางจารึกก็มีพระนามแตกต่างกันดังจะขอยกตัวอย่างดังต่อไปนี้ พระราชามาซึ่งครของราชยทเมองพุกาม ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๖๒๗ ถึง ๑๖๕๕ มีพระนามในจดหมายเหตุว่า กยันชิตลา แต่ในศิลาจารึกว่า ตรีภูวนาทิตยธรรมราช อัก & พระองค์ที่ครองราชย์ต่อมาปรากฏพระนามตามลำดับในจดหมายเหตุดังนี้ อดองดีกู (พ.ศ. ๑๖๕๕-๑๗๑๐) นรปดีดีกู (พ.ศ. ๑๗๑๐-๑๗๕๓) นันดองมยะ (พ.ศ. ๑๗๕๓-ราว พ.ศ. ๑๗๗๓) และอุษะนะ (พ.ศ. ๑๗๗๓-๑๗๗๗) ทง & พระองค์นี้ มีพระนามเช่นเดียวกันในศิลาจารึกว่า ตรีภูวนาทิตย-ปวรธรรมราช ในประเทศมอญ พระราชผู้ทรงฟื้นฟูพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์และปรากฏพระนามในจดหมายเหตุว่าธรรมเจดีย์ (พ.ศ. ๒๐๓๕-๒๐๓๕) ก็มีพระนามอยู่ในบรรดาจารึก กถยานิสมาซึ่งเจ้าเรื่องประวัติพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ในประเทศพม่าว่าพระเจ้ารามาชิตี ศีร์บรมมหาราช-าธิราช พระนามที่ปรากฏอยู่ในจารึกนั้นมักมีชนหรือเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ดี มีเหตุการณ์อันหนึ่งที่น่าอนคือนามว่าธรรมมาโคกราชนเกยวช้องตามประเพณีพมเมองอยู่เสมอกับพระราช

มอญ ในภาคใต้ของประเทศพม่าพระราช
องค์ที่ ๒ แห่งเมืองสุโขทัย (ตะทอน) ซึ่ง
ได้รับล้มเนตทุกข์ที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรง
ส่งมายังแคว้นสุพรรณภูมิ ก็ทรงพระนามว่า
สิริ - (ชม) - มาโล่ สำหรับชนชาติมอญ
ที่อยู่ทางตอนเหนือของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา
หนึ่งคือพงศาวดารเหนือซึ่งเป็นหนังสือ
ภาษาไทยที่รวบรวมขึ้นในวันหลังและเกี่ยว
กับนิยายพื้นเมืองยิ่งกว่าประวัติศาสตร์ ก็
กล่าวถึงเวลาอันไม่แน่นอนที่พระเจ้าธรรม-
ราช ผู้ทรงสร้างเมืองสุวรรคโลกตามนิยาย
ได้ทรงส่งโอรสองค์หนึ่งไปครองราชย์ ที่
หริภุญชัยโดยทรงพระนามว่าชมมาโล่ นาม
นี้ยังคงปรากฏอยู่ชุกในกลางพุทธศตวรรษ
ที่ ๒๑ ที่เมืองกำแพงเพชรซึ่งเคยอยู่ในดินแดน
ที่เป็นเมืองชนของอาณาจักรมอญแห่ง
หริภุญชัยมาแต่ก่อน คือ จารึกใน พ.ศ.
๒๐๕๓ ซึ่งตั้งถ้อยบนฐานเทวรูปพระอิศวร
สัมฤทธิ์ที่มขอเสียง ได้กล่าวถึงนามของเจ้า
เมืองไทยที่ปกครองเมืองนั้นมีนามว่าเจ้า
พระยาศรีธรรมมาโล่กราช

ถ้าเราแปลความหมายในจารึกว่ากล่าว
ถึงการอุทิศถวายที่ดินแก่พระสารีริกธาตุ
ของพระพุทธเจ้าตามพระราชโองการของ
พระเจ้าธรรมมาโล่ เราก็ควรจะกล่าวว่างาน
อุทิศถวายที่ทรงนี้เป็นของพระเจ้าอาทิตย์ราช

ผู้ทรงสร้างวัดพระมหาธาตุหริภุญชัย และ
ทรงพระนามตามตำแหน่งว่าธรรมมาโล่ ถ้า
เราแปลความหมายว่าเป็นการอุทิศที่ถวาย
แด่พระอัฐิของพระเจ้าธรรมมาโล่ตามพระ-
บัญชาของผู้ครองราชสมบัติสืบต่อกัน
พระองค์ซึ่งทรงครองตำแหน่งเช่นเดียวกัน
แล้ว เราก็จะเห็นว่าพระนามของพระเจ้า
ธรรมมาโล่ขององค์ที่ ๒ นคล้ายคลึงกับพระนาม
ของพระเจ้าชมมิกราชซึ่งในจดหมายเหตุ
กล่าวว่าการราชย์ต่อจากพระเจ้าอาทิตย์ราช
และความคล้ายคลึงกันนั้นจะมีอยู่เช่นเดียว
กันกับพระเจ้าธรรมราชในพงศาวดารเหนือ
ผู้เป็นพระบิดาของพระเจ้าธรรมโล่ผู้ครอง
อาณาจักรหริภุญชัย

กล่าวโดยย่อ แม้ว่าอาจจะเป็นไปได้ที่
ศาสตราจารย์ทศธรศรีนครนมาจากอาณาจักร
แห่งละโว้ซึ่งขอโอกาสในขณะที่เกิดจลาจล
ขึ้นในประเทศกัมพูชาภายหลังพระเจ้าสุริย-
วรมันที่ ๒ ด้้นพระชนม์ลงในราว พ.ศ. ๑๖๘๘
ประกาศตนเองเป็นนักรบและมีพระมหา
ราชาธิราชเป็นประมุขของประเทศ แต่ก็
น่าเชื่อมากกว่าว่าศาสตราจารย์ทศธรศรีนครน
อาณาจักรมอญแห่งหริภุญชัย และการใช้
ภาษาเขมรจารึกก็เพราะเหตุว่ามีประชาชน
เขมรอาศัยอยู่มากในตำบลชานยปุระ

แม้ว่าผลจากการค้นคว้าในเรื่องนี้จะ
เป็นอย่างไรก็ตาม จารึกหัตถนภเป็นหัตถนภ
ความสำคัญอยู่มาก ถ้าพระเจ้าอาทิตย์ราช
หรือผู้ครองราชย์ต่อจากพระองค์ คือ
พระเจ้าธัมมิกราชแห่งอาณาจักรทริภุชชัย
ได้โปรดให้จารึกหัตถนภจริง จารึกนภเป็น
หลักฐานแสดงการแผ่ขยายอาณาเขตลงมา
ทางใต้ของอาณาจักรทริภุชชัยในระหว่าง
พ.ศ. ๑๖๘๐-๑๗๑๕ แต่ถ้าปรากฏว่าจารึกน
มาจากอาณาจักรละโว้ซึ่งได้เป็นอิสระชน

จากประเทศกัมพูชาในขณะเดียวกัน จารึก
นภหมายถึงการแผ่ขยายอาณาเขตของ
อาณาจักรน่านไปทางภาคเหนือ และทำให้
เรารู้จักพระนามของพระราชแห่งอาณาจักร
ละโว้หนึ่งหรือสององค์ อย่างไรก็ตาม
จารึกนภแสดงให้เห็นเหตุการณ์บางประการ
เกี่ยวกับแถบภาคกลางของแหลมอินโดจีน
ซึ่งตราบจนกระทั่งได้ค้นพบจารึกหัตถน
เหตุการณ์ในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ก็ยังไม่เป็น
ที่รู้จักกันดี.

